

TEK PARTİDEN ÇOK PARTİYE GEÇİŞ SIRASINDA BİR GAZETE: YENİ DÜNYA

Meral DEMİREL*

*Sana düşman, bana düşman
Düşünen insana düşman,
Vatan ki bu insanların evidir,
Sevgilim, onlar vatana düşman...*

*Nazım Hikmet***

Özet

Bu yazıda Türkiye’de çok partili sisteme geçilme kararı alındıktan hemen sonra yayın hayatına atılan ve Tan Olayına kadar sadece dört sayı yayınlanabilen Yeni Dünya gazetesi ele alınmaktadır. Gazetenin çıktığı ortam üzerinde durulduktan sonra, gazetenin kurucuları, yazarları, yayın politikası ve içeriği hakkında bilgiler verilmektedir. Sayıları bulunamadığı için hakkında bugüne kadar hiçbir yazının yayınlanmadığı bu gazetenin kapatılma biçimi de ayrıntılı bir biçimde değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Yeni Dünya, Tan, Görüşler, Cami Baykurt, Sabahattin Ali, Esat Adil, Çok Partili Rejime Geçiş*

JEL Sınıflaması: Z00

A NEWSPAPER DURING THE TRANSITION FROM SINGLE PARTY REJIME TO MULTI-PARTY POLITICS: YENİ DÜNYA

Abstract

This paper aims to tackle the Yeni Dünya newspaper which started to be published immediately after the decision to adopt a multi-party political system in Turkey and which could only be published four issues until the Tan incident. Nothing has been written on this newspaper until today mainly because the issues of the newspaper cannot be found easily. Following a discussion on the general environment

* Yrd. Dç. Dr., Boğaziçi Üniversitesi, YADYOK, mdemirel@boun.edu.tr

** Nâzım Hikmet, Düşman II, Bursa Hapishanesi, 5 Aralık 1945.

in which the newspaper was published, its founders, writers, publication policy and content will be discussed. The paper will also analyse in detail how the newspaper was closed down.

Keywords: *Yeni Dünya, Tan, Görüşler, Cami Baykurt, Sabahattin Ali, Esat Adil, Transition to Multi-party System*

JEL Classification: Z00

1. Giriş

Yeni Dünya Türkiye’de çok partili rejime geçiş sürecinde sol kanatta partileşme çalışmalarının yürütüldüğü günlerde kurulmak istenen partinin görüşlerini açıklamak ve yaymak amacıyla 1 Aralık 1945’te yayın hayatına atılan günlük siyasi bir fikir gazetesidir.¹ Ne var ki bu gazete “fakirane vasıtalarla sesini işittirmek”² isteğini sürdüremedi. 4 Aralık 1945’te, tarihe “Tan olayı” olarak geçen olaylar esnasında, yine solun yayınladığı **Tan** gazetesi ve **Görüşler** dergisiyle birlikte saldırılara hedef oldu ve yayımına zorunlu olarak son verdi.

Yeni Dünya’nın sadece dört gün çıkabilmesinin hikâyesi, aslında Türkiye’nin siyasi hayatında son derece önemli bir dönemecin hikâyesidir. Yirmi yıl süren tek partili rejimden çok partili rejime geçiş sürecinde, nispeten yumuşayan ortama güvenip legal olarak var olmaya çalışan sol yapılanmaların bir ürünü olan gazetenin, öbür sol yayınlarla birlikte yayın hayatına son verilmesi, kurulmak istenen yeni düzende solun yerinin olmayacağına bariz bir habercisi olmuştur. Gerçekten de bu ortamda kurulan sol partiler yoğun baskılar nedeniyle varlıklarını sürdüremeyeceklerdir. Böylelikle Türkiye, içinde sola yer olmayan çok partili rejim geleneğini başlatmış olacaktır. Bu çalışmamın amacı **Yeni Dünya**’yı olduğu kadar, Türkiye’de sol kanada yer vermeyen rejim geleneğinin uç vermesini de mercek altına almaktır.

2. Gazete Hakkında Temel Bilgiler

Yeni Dünya, 1 Aralık 1945 Cumartesi günü yayınlanmaya başlayan dört sayfalık “siyasi sabah gazetesi”dir. Cumhuriyetin kurucu kadrosunda yer alan, Birinci Meclis’in ilk Dâhiliye Vekili Cami Baykurt gazetenin Neşriyat Müdürlüğünü üstlendi; sahibi oğlu Vedat Baykurt’tu. **Yeni Dünya**, yine Vedat Baykurt’un sahibi olduğu **La Turquie** gazetesinin Beyoğlu, Kumbaracı Yokuşu, 129 numaralı binadaki matbaasında basıldı; bu gazetenin telefonundan (40758) ve posta kutusundan da (2068) yararlandı. Gazetenin fiyatı 10 kuruş iken, abone bedeli, bir yıllık 28 TL, altı aylık 15 TL, üç aylık ise 8 TL idi.

¹ Erden Akbulut, Rasih Nuri İleri’nin arşivinden **Yeni Dünya**’nın dört sayısının kopyalarını alıp bana ulaştırdı. Kamber Yılmaz ve Mustafa Cevizbaş kaynaklara ulaşmamda yardımcı oldular. Hepsine teşekkürü borç bilirim.

² Cami Baykurt, “Hüseyin Cahit Bey’e”, **Yeni Dünya**, 4 Aralık 1945.

Soldaki hummalı parti kurma çalışmalarının içinde yer alan ve kurulacak sol partinin başkan adayları listesinde de adı geçen Cami Baykurt, partinin mutlaka bir yayın organı olması gerektiğini düşünüyordu. Bu amaçla, Fransızca yayınlanan **La Turquie** gazetesinin sahibi olan oğlu Vedat Baykurt'la birlikte günlük bir gazete çıkarmak istiyordu. Üstesinden gelemediği maddi imkânsızlıkların giderilmesini Halide Edip'in evinde tanıştığı ve siyasi akidelerde mutabık kaldığı Sabahattin Ali sağladı; yayın için gerekli parayı o vererek bu girişime ortak oldu ve edebi yazılar yazacağını taahhüt etti. Daha sonra Sabahattin Ali'nin "yirmi iki yıldan beri arkadaşı(m) olan ve dürüstlüğü, vatanseverliği, ileri fikirleri, tok yazıları ile tanınan Esat Adil Müstecaplıoğlu da bu işe katıldı" ve kendisi "memurluk sıfatını üzerin(m)de taşıdığı(m) müddetçe gazetenin fikri kontrolünü üzerine aldı." Sabahattin Ali'nin önerisiyle gazetenin çıktığını bildiren afişte de bu üç isim yer aldı.³ Bütün bunların üstünde ortaklar böyle bir gazete çıkartma cesaret ve kararlılığını Cumhurbaşkanı "İnönü'nün 1 Kasım nutuklarını dinledikten ve orada açıklanan ileri hamlelere inandıktan sonra" gösterebildiler.⁴ Sabahattin Ali, Ankara'da Devlet Konservatuarında çalıştığından gazetenin hazırlık aşamasında fikir teatileri mektuplaşma yoluyla sağlandı.⁵

Sabahattin Ali ile Cami ve Vedat Baykurt arasındaki yazışmalarda gazetenin adı için birçok öneri ortaya atıldı, sonunda Sabahattin Ali'nin önerisi üzerine **Yeni Dünya** adı benimsendi.⁶ Böylece Mustafa Suphi'nin 1918-1920 yılları arasında Sovyetler Birliği'nde, Arif Oruç'un 1920-1922 yılları arasında Eskişehir ve Ankara'da yayınladığı gazetelerden sonra, aynı adla yeni bir gazete tekrar yayın hayatına katılmış oldu. Genel olarak savaş sonrasında dünya devletlerinin rejimleri doğrultusunda birbirleriyle ilişkilerine, bloklaşmalara işaret eden **Yeni Dünya** tabirine "geçen yüzyıldan beri, kurulacak yeni toplumsal düzen" yani "Sosyalist Dünya" anlamı yüklenmişti.⁷ Sabahattin Ali de bundan dolayı bu adı seçmiş olsa gerektir.

3. Gazetenin Yayınlandığı Dönemin Temel Özellikleri

Yeni Dünya'nın yayınlandığı savaş sonrası dönem dünya genelinde önemli gelişmelere sahne oldu. Savaşın dışında durmayı başaran Türkiye bu gelişmelerin dışında kalamadı. CHP yönetimi dış dünyaya ayak uydurmak, ülke içinde yıllardır sürdürdüğü politikalarda değişikliğe gitmek zorunda kaldı. Türkiye'nin bu hareketli

³ Nükhet Esen, Nezihe Seyhan (haz.), **Sabahattin Ali Mahkemelerde**, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2004, s. 97-98.

⁴ Sevgül Sönmez (haz.), **Sabahattin Ali, Hep Genç Kalacağım**, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2008, s. 98.

⁵ **Yeni Dünya**'nın yayınlanma süreci hakkında daha kapsamlı bilgi için şu iki çalışmaya başvurulabilir: Sevgül Sönmez (haz.), **Sabahattin Ali, Hep Genç Kalacağım**, Nükhet Esen, Nezihe Seyhan (haz.), **Sabahattin Ali, Mahkemelerde**.

⁶ Sabahattin Ali'nin Vedat Baykurt'a yazdığı 10 Ekim 1945 tarihli mektup; yine Sabahattin Ali'nin ortaklarına yazdığı 14 Ekim 1945 tarihli mektup ile Vedat Baykurt'un Sabahattin Ali'ye 12 Ekim 1945 ve 17 Ekim 1945. tarihlerinde yazdığı mektuplar. Sevgül Sönmez (haz.), **Sabahattin Ali, Hep Genç Kalacağım**, s. 421-423; 447-449.

⁷ Mete Tunçay, **Mustafa Suphi'nin Yeni Dünya'sı**, İstanbul, BDS Yay., 1995, s. 8.

dönemini anlayabilmek için iktidarın o güne kadarki siyasi güzergâhına kısaca göz atmak yerinde olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruluşundan kısa süre sonra, 13 Şubat 1925'te Doğu bölgelerinde patlak veren Şeyh Sait isyanıyla karşı karşıya kaldı. İlk iş olarak hükümet değişikliğine gidildi ve Fethi Okyar'ın yerine İsmet İnönü başbakanlığa getirildi. İnönü güvenoyu alır almaz isyanı bastırmak amacıyla 4 Mart 1925'te hükümete olağanüstü yetkiler veren Takrir-i Sükûn kanununu çıkardı. Aynı gün Ankara ve Şark İstiklâl Mahkemelerinin kurulmasına karar verildi. Mart 1929'a kadar yürürlükte kalan Takrir-i Sükûn Kanunu ile 7 Mart 1927'ye kadar iki yıl faaliyet gösteren İstiklâl Mahkemeleri, verdiği ağır cezalarla bütün muhalif ve potansiyel muhalif odakları ya yok etti ya da sindirdi.

Şark İstiklal Mahkemeleri Kürtleri ve bu isyana yol açtıkları iddiasıyla gazetecileri sindirdi. Atatürk'e karşı suikast girişiminin elebaşlarını yargılamak üzere İzmir'e taşınan, sonra da yargılamaları Ankara'da sürdüren Ankara İstiklâl Mahkemesi ise o zamana kadar CHP'nin dışında kalmayı tercih eden İttihat ve Terakki mensuplarıyla, Birinci Meclis'teki İkinci Grup ve İkinci Meclis'teki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mensuplarını tamamen tasfiye etme işlevini de gördü. Bu arada 1930 yılında birkaç vahşinin Teğmen Kubilay'ı katlettiği Menemen Olayı'nın vuku bulması üzerine, olay İstanbul Erenköy'de meskûn Nakşibendî tarikatından Şeyh Esat ve oğluyla, dolayısıyla bu tarikatla ilişkilendirilerek divan-ı harpte yapılan ve her ikisinin de idamına karar verilen yargılama yoluyla da dindar kesimlere gözdağı verildi. Tek Parti rejimi, varlığını ancak üç ay koruyabilen Serbest Fırka denemesi dışta tutulmak üzere, Takrir-i Sükûn Kanunu başlangıç olarak alınırca, tam yirmi yıl aralıksız sürdü.

1930'ların başından itibaren CHP dışındaki zaten sayıları az olan örgütler kapatıldı, sonra da parti ile devlet bütünleşmesine gidildi. 5 Şubat 1937'de gerçekleştirilen Anayasa değişikliğiyle de CHP'nin ana ilkeleri olan Altı Ok anayasal olarak devletini ilkeleri haline getirildi.⁸

Daha savaştan çok önce İtalya'daki faşist rejimin etkisinde kalan Türkiye⁹ savaşın dışında kalmakla birlikte, özellikle Alman ordularının Sovyetler Birliği'ne girmesi üzerine Alman yanlısı politikalar sergilemişti. Gidişatın değişmeye başladığı dönemden itibaren ise yüzünü müttefiklere çevirdi, kazanan tarafta yer almayı, bu nedenle savaş sonrasında Birleşmiş Milletler Örgütü'ne girmeyi hedefliyordu. İttihat

⁸ Bu konuda özellikle bkz. Ahmet Demirel, **Tek Partinin İktidarı**, İletişim Yay., 2013, s. 209-214.

⁹ **İnkılâp** gazetesinin başyazarı Ali Naci Karacan Türkiye'de de faşizm gibi bir yönetiminin elzem olduğunu (9 Ekim 1930), "hürriyet değil, faşizm gibi bir idare" istediklerini (10 Ekim; 15 Ekim 1930) yazıyor ve Kemalizm'i komünizm ve faşizmle aynı sıraya koyuyordu (2 Aralık 1930). Aktaran Tevfik Çavdar, **İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler**, s. s. 347-350; 356-357. 28 Ekim 1932 tarihli **Hâkimiyet-i Milliye** gazetesindeki "İtalya'da" başlıklı yazısında Falih Rıfkı Atay, Kemalizm'in Roma yürüyüşünün onuncu yıldönümü vesilesiyle faşizme en samimi tebriklerini sunuyordu. Aynı Falih Rıfkı daha 28 Ocak 1923'te **Akşam** gazetesine yazdığı bir yazısında, 1922'de İtalya'daki faşistlerin Bolşeviklere karşı mücadelesini örnek bir mücadele olarak gösteriyordu. Aktaran, Ahmet Demirel, **Birinci Mecliste Muhalefet: İkinci Grup**, İstanbul, İletişim Yay., 1994, s. 535-536.

Terakki gibi, başından beri “muasır medeniyeti”i, çağdaşlaşmayı, batılılaşma olarak algılayan Cumhuriyet Türkiye’si Batı dünyasından yüz çevirmeyi asla düşünmüyordu. Öte yandan, Türkiye kendini Sovyet tehdidi altında görüyordu.¹⁰ 1945 Martında SSCB Dışişleri Bakanı Molotov tarafından Büyükelçi Selim Sarper’e 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması’nın hükümetlerince tek taraflı olarak feshedildiğini bildirmesinin ardından Sovyetler taleplerini daha da ileriye götürdü ve Türkiye’den Boğazlarda üs ile Kars, Ardahan’ı istedi.

Bu gelişmeler karşısında Sovyet tehdidinin iyice somutlaştığına hükmeden CHP iktidarı kendini ve ülkeyi sağlama almak için, kendi bünyesinde Sovyetlerin rejimini amaçlayan hiçbir oluşuma en ufak bir açılım imkânı tanımayacağını gösteren politikalar uygulamaya başladı. Tehlikeyi bertaraf için son çare olarak Sovyetlerle savaşmayı dahi göze alan Türkiye savaşın sona ermesiyle birlikte kurulmakta olan iki kutuplu yeni dünya düzeni içinde batı bloğuna dâhil olmayı bu sorunun çözülmesinde de en akılcı yol olarak görüyordu.¹¹ Ancak bu batı, kendi içlerindeki totaliter rejimlerin üzerinden silindir gibi geçmişti. Türkiye’deki tek partili, tek şefli, totaliter özellikler taşıyan otoriter rejimin hoş karşılanmayacağı açıktı.

Öte yandan, iktidar ülke içinde de hoşnutsuz kitlelerle karşı karşıyaydı. Yaklaşık bir milyon erkek nüfusun askere alınması, bir tarım ülkesi olan Türkiye’de üretimin azalmasına yol açmıştı. Kıtlık, enflasyon, vurgunculuk, yolsuzluk dayanılmaz hâle gelmişti. Bu sorunları çözmek amacıyla çıkarılan kanunlar da beklenenin aksine olumsuz sonuçlar doğurdu. Ücretliyle köylü iyice yoksullaştı, tüccarla büyük toprak sahibi ise sermaye biriktirip sınıf atlamaya başladı. Türkiye’nin yeni burjuvazisini oluşturacak olan bu savaşı zenginleri, savaşın sonunda siyasette söz sahibi olma beklentisi içine girdiler.¹²

¹⁰ Bu konuda bkz: SSCB Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye’deki Alman Politikası: 1941-1943**, İstanbul, Havass Yay., 1977, s. 27. Ayrıca bkz. Cemil Koçak, **Türkiye’de Milli Şef Dönemi**, c. 2, İstanbul, İletişim Yay., s. 141-198, Cemil Koçak, **İkinci Parti**, İstanbul, İletişim Yay., 2001, s. 111. Ahmet Demirel, **Nihat Erim, Günlükler**, 1925-1979 Cilt I, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2005, s. 38-41. Nihal Kara, “Türkiye’de Çok Partili Sisteme Geçiş Kararının Nedenleri”, **Yapıt**, Sayı 8, Aralık-Ocak 1984/85; s. 64-75.

¹¹ İnönü, gazeteci Metin Toker’e savaş sonrasıyla ilgili görüşlerini açıklarken şunları söylüyordu: “Batı İle Doğu iki blok halinde ayrılacaklardı ve Batı dünyasına Amerika kumanda edecekti. O bakımdan Potsdam’da Boğazlar Meselesi, yani Türkiye işi müzakere masasına geldiğinde Amerika’nın davranışı çok hususu etkileyecekti. Biz, Amerika bizi tutsa da tutmasa da, Sovyetler bağımsızlığımızı ve toprak bütünlüğümüzü zorla zedelemeye kalktıkları takdirde vuruşacaktık”. Metin Toker, **Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu**, Ankara, Akis Yay., 1971, s. 60. Şefik Hüsnü Değmer ise “Muhalefet Birliği” başlıklı ve 15 Eylül 1945 tarihli yazısında gelişmeleri şöyle yorumlamaktadır: “Halk Partisi ancak haricîten biraz yardım koparmak ümidiyle Galip Demokrasiye yaranmak için memlekette muhalefet üzerine çöken tazyiki hafifletmiştir. Mesele ne Ardahan, ne Kars ne de Boğazlar meselesidir; sâdece Halk Partisinin dört elle Hükümet başında kalmak isteği meselesidir”. **TBMM ZC**, 29 Ocak 1947, s. 75.

¹² Baskın Oran, **Türk Dış Politikası** içinde, İstanbul, İletişim Yay., 2001, s. 388-393. Bu konuda kapsamlı bir anlatım için bkz. Cemil Koçak, **Türkiye’de Milli Şef Dönemi**, Cilt 2, İstanbul, İletişim Yay., 1996 İstanbul, s. 424-443; 537-544. Bu yeni burjuvazi DP çatısı

İç ve dış koşulların dayatması karşısında, iktidar batıdaki gibi çok partili bir siyasi düzene geçmenin zorunluluğunun farkındaydı. Türkiye'nin siyasi geleceğindeki ayakta kalabilmek için kendini dönüştürme yeteneği, pragmatik siyaset izleme yaklaşımı, Potsdam sonrasında SSCB ile çıkar ayrılığı iyice belirginleşen ABD'nin Türkiye'yi kurulmakta olan Batı Bloku içine çekme isteğiyle birleşince iktidarın bu hedefe ulaşması kolaylaştı. Türkiye son anda harekete geçerek dışarıda ve içeride gerekli adımları atmaya başladı. Yalta Konferansından çıkan karara uygun olarak,¹³ Birleşmiş Milletler bünyesine girmek için mihver devletlere savaş ilânının ardından rejim değişikliğine gidileceği, içinde muhalefet barındıran bir rejime geçileceği yönünde açıklamalar birbirini izledi.¹⁴

San Francisco antlaşmasını önceleyen günlerde atılan demokratikleşme adımları¹⁵ ülke içinde nispeten ılımlı bir havanın doğmasını sağladı. Bu vesileyle sinmiş bulunan muhalif odaklar harekete geçti, aykırı sesler duyulur oldu.¹⁶ Özellikle

altında siyaset sahnesine çıkarken, yoksul kesim, çıkarlarını savunmak üzere ortaya çıkan sol söylemlili siyasi oluşumlar yerine bu partiye destek verecekti.

¹³ Yalta Konferansı'ndan çıkan karara göre Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere ortak üye olabilmesi için 1 Mart 1945 tarihine kadar Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmesi gerekiyordu. Türkiye, 23 Şubat 1945'te bu ülkelere savaş ilan etti. Aynı gün Amerika ile askeri yardım antlaşması imzalandı.

¹⁴ Kadri Kemal Kop (der.), **Milli Şef'in Söylev, Demeç ve Mesajları**, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1945, s. 232-233). **Tan** çevresi İnönü'nün bu açıklamalarını sevinçle karşılıyordu: "Cumhurbaşkanının harp sonrası Türkiye için çizdiği programda, memlekette demokrasi prensiplerinin daha geniş ölçüde hüküm süreceğini tebşir etmesi, hepimizi sevindirecek bir hadisedir. Zekeriya Sertel, "Harb Sonrası Türkiye'nin Ana Meseleleri", **Tan**, 20. 5. 1945, akt. Cemil Koçak, **İkinci Parti**, İstanbul, İletişim Yay., 2001, s. 291.

¹⁵ İlk adım olarak, İnönü'nün isteğiyle CHP Genel Başkanlık Divanı 17 Haziran 1945'te yapılacak olan iki turlu ara seçimlerde parti merkezince aday göstermemeye karar verdi. Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, İstanbul, Bilgi Yay., 1990, s. 65. Bununla birlikte bu seçim de CHP'nin istediklerinin seçildiği, istemediklerinin seçilmediği bir ara seçim oldu. Öte yandan basına karşı uygulanan sertlik politikası yumuşatıldı. Türkiye'nin San Francisco Konferansına çağrılması üzerine **Tan, Vatan** ve **Tasvir-i Efkâr** gazetelerinin 22 Mart 1945'ten itibaren yeniden yayınlanmasına izin verildi. O. Murat Güvenir, **2. Dünya Savaşı'nda Türk Basını**, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yay. 1991, s. 143.

¹⁶ Cami Baykurt gelişmeleri tamamen dış etkilere bağlamaktaydı: "Şu anda tanık olduğumuz gelişmelerin dipten gelen bir dalganın sonucu olmadığı aşıkârdır. Suyun bu günlerde dalgalanmasının sebebi açık denizlerden esen rüzgârlardır". Cami Baykurt, "La Question du Parti no: 2" [İkinci Parti Meselesi], **La Turquie**, 8 Juin [Haziran] 1945. Daha sonra döneme tanıklık eden solcu yazarlar bu görüşü tekrarlamışlardır. Bkz. Niyazi Berkes, **Unutulan Yıllar**, İstanbul, İletişim Yay., 1997, s. 342; s. 325-345. Bu gün de kimi araştırmacılar, iç muhalefetteki canlanmanın iktidarın çok partili rejime geçme kararını pekiştirdiğini öne sürmektedir. Örneğin, Taner Timur şöyle der: "Öyle sanıyorum ki CHP'yi çok partili hayata iten en önemli etken, memur zümresinin ve liberal aydınların desteğini kaybetmesi olmuştur. Bunda da hem savaş enflasyonunun yarattığı çeşitli sıkıntıların, hem de bu zümrelerin uluslararası fikir akımlarına ve özgürlüğe en duyarlı zümreler oluşunun büyük rolü olmuştur". Taner Timur, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İstanbul, İletişim Yay., 1991, s. 23.

Cumhurbaşkanı İnönü'nün 19 Mayıs 1945'teki nutkunu destekler nitelikte, 1 Kasım 1945'teki meclisi açış konuşmasında Cemiyet Kanunu'nun sınıf esası üzerine parti kurulmasına izin verecek şekilde değiştirileceğinin sinyallerini vermesi üzerine, muhalefete örgütlü bir biçimde yaşama hakkı tanınacağı anlaşıldı. Ama CHP'nin beklentisi bu parti ya da partilerin, CHP'nin iç ve dış siyasi çizgisini izlemesiydi. Yani içte cumhuriyetin, başta laiklik olmak üzere temel ilkelerini, batı yanlılığını kabullenmeyi ve yaşatmayı; dışta batı bloğunda yer almayı, siyasetlerinin temelini koymalıydılar. Kısacası muhalif parti veya partiler özde CHP'den çok da farklı olmamalıydılar.

Bütün bu gelişmeler, Sovyetler Birliği'nin rejimini ithal etmek isteyen ve cumhuriyetin kuruluşu ideolojisine bir tehdit odağı olarak görülen TKP'yi de legal bir parti olma çabası içine soktu. Ama CHP kısa sürede aldığı önlemlerle, TKP için de, genel olarak liberal demokrasiyi amaçlayan sol kesim için de özünde değişen bir şey olmadığını gözler önüne serdi. Sol kanat önceki gibi yine baskılarla, sindirme politikalarıyla karşı karşıya kaldı.¹⁷ Savaş yıllarında dahi, Ahmet Emin Yalman'ın liberal **Vatan** gazetesinin yanı sıra nispeten dik durmaya çalışan, Sovyet sempatanlığı ve faşizm düşmanlığı sergileyen, bu nedenlerle ikide bir kapatılan Sertellerin **Tan** gazetesi de, solun yayın hayatına soktuğu diğer dergi ve gazeteler de bu tutumdan bol bol nasibini aldı. Yer altındaki TKP yine de bu ortamdan yararlanma yoluna giderek 1935'te toplanan Komintern'in VII. ve son kongresindeki kararlar doğrultusunda antifaşist cephe ve ittifaklar politikasını¹⁸ uygulama kararı aldı.¹⁹ Bu yolda bütün ilerici muhalif unsurlarla ittifaka girmeye çalıştı. Temmuz 1945'te "İlerici Demokrat Cephe" kuruldu. Cephe, TKP'nin bünyesinde yer almayan sol eğilimli kişilere olduğu kadar, programındaki liberal amaçları benimsemek kaydıyla sola yatkın olmayan isimlere de bir parti kurduracak ya da bunların kuracağı partileri destekleyecekti. Cephenin kurduracağı partinin iktidarın karşısında varlığını koruyabilmesi amacıyla başkanlık için

¹⁷ Cem Eroğul'un bu durumu şöyle vurgulamaktadır: "1945 yılı, siyasal hayatta hızlı liberalleşmenin yanı sıra sola karşı baskının doruğuna yükseldiği bir yıldır. Bizde biçimsel demokrasiye geçiş solun ezilmesine bağlı olarak gerçekleşmiştir". Cem Eroğul, **Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara, İmge Kitabevi, 1990, s. 4.

¹⁸ "Bu kongrede, Komintern'in amacı faşizmin yenilmesi olarak açıklandı. Bu doğrultuda kongre tüm komünist partileri yaklaşımakta olan savaşa, faşizme karşı barış, demokrasi yanlısı güçlerle işbirliği içinde insanlığın tüm ileri kazanımlarını savunmakla görevlendirdi. TKP buna bir türlü uymayınca Komintern Şubat 1937'de "desentralizasyon" veya "separat" kararı çıkarttı ve TKP'yi dışladı. Bunun üzerine TKP karara uydu ve Türkiye'deki gizli faaliyetlerini tatil ederek Kemalizm ile birlikte çalışmaya başladı". F. Keskin, **Baskın Oran, Türk Dış Politikası** içinde, İstanbul, İletişim Yay., 2001, s. 500.

¹⁹ **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, İstanbul, İletişim Yay., 1988, s. 1929. Sökmensüer'in aktardığına göre "Şefik Hüsnü tarafından Nisan 1945'te yazılarak "umumi bir komünist merkezine gönderilen bir rapor olduğundan şüphe bulunmayan bir vesikada" şu açıklamalar yer almaktadır: "Memleketimizde de her türlü sol temayüllü gruplar ve namuslu terakkiperver yurtseverleri içine alacak ve hatta faşizme gönül vermiş veya yabancı faşist hükümetlerin ajanları ile düşüp kalkmış unsurlardan temizlemek şartıyla, Halk Partisi'ne de yer verecek 'faşizme ve vurgunculara karşı demokrat mücadele cephesi' namı altında bir teşekkül yaratmaya çalışmak kararlaştırılmıştır". **TBMM ZC**, 29 Ocak 1947, s. 69.

güçlü bir isim arayışına gidildi. Dönemin tanıklarının aktardıklarına göre aday olarak İnönü'nün karşısında durabilecek bir isim olması hasebiyle o zamana değin açıkça solun karşısında yer almış olmasına rağmen Mareşal Fevzi Çakmak'ın dahi adı geçti.²⁰

TKP, bu arada, iktidara geldiğinde faaliyetlerini sürdürmesine imkân tanıyacak ılımlı bir siyasi ortam sağlayacağını düşündüğü için kurulma çalışmaları içindeki DP'ye de destek verdi.²¹ Cami Baykurt, **Yeni Dünya**'da, Celâl Bayar ve arkadaşlarıyla 1924 anayasasına aykırı kanunların değiştirilmesi isteğiyle hükümete sunulan dörtlü takriri “demokrasi inkılâbı yolunda ilk adım” olarak tanımlıyor ve acilen bu yola girilmesi gerektiğini vurguluyor; “Türkiye Cumhuriyeti'nin yenilenmesi uğrunda mücadele meydanına atılmış olan bu grup”un kuracağı yeni partiye destek veriyordu. Baykurt, kendisinin de sözcülerinden biri olduğu sol kesimin yeni partiden beklentilerini sıralıyordu: “İleri demokratik bir anayasa ile kurulmuş bir cumhuriyet içinde halkın fer'î kanunlarla maruz kaldığı tazyikler ve tecavüzler vardır. Bundan başka kuvvetini kanundan almayan suiistimallerin, soygunculuk ve vurgunculuğun bin bir çeşidi var. Yeni fırka, kendi bayrağına ve davasına sadık kalacaksa bütün bunlarla mücadele etmek icap edecektir. Zaten etmeyecekse bu yola girmeye ve fırka teşkiline lüzum yoktur”.²²

4. Gazetecilerin Kurucuları

Gazetenin kurucularının her üçü de (Sabahattin Ali, Cami Baykurt, Esat Adil Müstecaplıoğlu) solun tanınmış simalarındandı.²³

Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan, 1949'da siyasi bir suikasta kurban giden Sabahattin Ali'nin siyasi fikirleri ilkin Türkçülük yönündeydi.²⁴ Onun solla tanışması Milli Eğitim Bakanlığı'ndan kazandığı bir bursla gittiği Almanya'da gerçekleşti. Sol yayınları okudu, komünist, sosyal demokrat çevrelerden arkadaşları oldu.²⁵ Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'e yazdığı 14 Aralık 1945 tarihli mektubunda siyasi görüşlerini şöyle dile getiriyordu: “Milletin lâıyk olduğu seviyeye kısa zamanda varabilmesi için büyük bir hamle lâzımdı ve bu hamle ancak bu milletin

²⁰ Dönemin gelişmelerinin içinde yer alanların tanıklıkları çelişiktir: Abidin Nesimi ve İbrahim Topçuoğlu, Mareşal Çakmak'ın adının parti başkanlığı için bahis konusu olduğunu yazmaktadır. Abidin Nesimi, **Yılların İçinden**, İstanbul, Gözlem Yay., 1977, s. 214; İbrahim Topçuoğlu, **Neden 2 Sosyalist Partisi 1946, TKP, Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi 1914-1960**, C. I, İstanbul, kendi yayını, 1976, s. 23; Rasih Nuri İleri ise “Mareşal Çakmak söz konusu olmamıştır, ama Cami Baykurt ve Esat Adil'i kapsayan bir parti düşünülmüştür” demektedir. Rasih Nuri İleri, **Türkiye Komünist Partisi Gerçeği ve Bilimsellik**, İstanbul, İshak Basımevi, 1976, s. 56.

²¹ Sabiha Sertel, **Roman Gibi**, İstanbul, Belge Yay., 1987, s. s. 260-261; 267; 270-272.

²² Cami Baykurt, “Yeni Fırka”, **Yeni Dünya**, 3 Aralık 1945.

²³ Rasih Nuri İleri, **Türkiye Komünist Partisi Gerçeği ve Bilimsellik**, s. 57.

²⁴ Sevgül Sönmez, **A'dan Z'ye Sabahattin Ali**, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2009, s. 83.

²⁵ **Kırklı Yıllar-2 1944 TKP Davası**, Der: Rasih Nuri İleri, içinde TKP Aydınlar ve Anılar, H. İ. Dinamo. TÜSTAV Yayınları Mayıs 2003, s. 387-388.

içinden, ortasından gelirse bir sonuca götürebilirdi. Bunun için kafamda ilk beliren ve sarıh şekiller alan siyasi kanaat tam bir demokrasi idi: Asırlardan beri bu memleketin mukadderatına karıştırılmamış olan on sekiz milyon insanın her birinin siyasi bakımdan aktif hale gelmesi, memleketin idaresine doğrudan doğruya karışması, tebaa halinden vatandaş haline yükselmesi şeklinde anladığım bir demokrasi. Bundan başka, dünyanın dev adımlarıyla sosyalist bir iktisadi nizama gittiği inkâr edilemezdi. Hele bizim gibi istihsal seviyesi pek düşük olan bir memleketi yüksek medeniyet seviyesine ancak sosyalizm çıkarabilirdi. Fakat yurdumuzun birçok bölgeleri ekonomik ve sosyal bakımdan henüz pek iptidai bir vaziyette bulunduğu, halkımızın kültür seviyesi sosyalizmi kavramasına müsait olmadığı için, kanaatimce bizde bu yolda yapılacak iş, sosyalist cemiyete geçiş için gereken şartların hazırlanmasına hizmet etmek olabilirdi”.

Sabahattin Ali dış siyaset hakkındaki görüşlerini de aynı mektubunun devamında açıklıyordu: “Türkiye’nin emniyet ve selâmetini bütün dünya milletleri ile bilhas- sa etrafını çeviren komşuları ile iyi dostluk münasebetleri kurmasında görüyordum. Dış siyasette gaye, bize karşı herhangi bir devletin girişebileceği herhangi bir tecavüzü, mütecaviz için büyük bir prestij kaybı ve haksız bir müdahale haline getirebilmek için, iç ve dış siyasette bize hücum vesilesi vermemek, içerde büyük halk kitlelerine dayanmak, dışarıda her türlü yabancı tesir ve nüfuzundan kaçınmak, kısacası, coğrafi vaziyeti Türkiye’ye pek benzeyen İsveç’in yolunu tutmak olmalıydı. Buna rağmen haksız bir tecavüze uğrarsak, istiklalimizi kanımızın son damlasına kadar müdafaa etmeliydik. Böylece bir savaşta yenilsek bile, istiklalini gönül rızasıyla feda etmeyen bir milletin tekrar dirilmesi, kalkınması her zaman için mukadderdi”.²⁶

İttihat ve Terakki saflarında siyasete atılan Cami Baykurt²⁷ Osmanlı imparatorluğunun son döneminde yeşeren siyasi akımlardan Türkçülük’ü destekledi ve Türkçü oluşumlar içinde yer aldı. İlk kez adında milli sıfatını taşıyan bir partinin, Milli Meşrutiyet Fırkası’nın, kurucularından biri oldu. Aydın milletvekili olarak katıldığı Birinci TBMM’nin ilk dâhiliye vekili seçildi. Bu dönemde Bolşevik fikirlerle ilk kez yakınlaşmaya başladı ve giderek “samimi bir Bolşeviklik yanlısı” oldu.²⁸ Mustafa Kemal’in liderliğine başından beri sıcak bakmayan Cami Bey’in kısa sürede Ankara ile bağları koptu, aktif siyasetin dışında kaldı.²⁹

Yeni Adam (1934), **La Turquie** (1942-1945), **Dikmen** (1945), **Tan** (1945), **Yeni Dünya** (1945) ve bu sonuncu ile aynı gün yayın hayatına atılan **Görüşler** dergi-

²⁶ Nükhet Esen, Nezihe Seyhan (haz.), **Sabahattin Ali Mahkemelerde**, s. 96; Sevgül Sönmez (haz.), **Sabahattin Ali, Hep Genç Kalacağı**m, s. 96-97.

²⁷ Cami Baykurt’un siyasi görüşleri için bkz: Merâl Demirel, “Cami Baykurt”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce “Sol”** içinde, İstanbul, İletişim Yay., 2007, s. 184-193.

²⁸ TÛSTAV **Komintern Arşivi**, CD 2, Klasör 2-36. Çevrimyazı: Yücel Demirel başkanlığında Banu İşlet, Cemile Moraloğlu Kesim, Emel Seyhan Atasoy, Meral Bayülgen ve Şeyda Oğuz’dan oluşan çalışma grubu.

²⁹ Cami Baykurt’un çevrimyazısını yaparak yayına hazırlamakta olduğum elyazması anılarının 35-38. sayfalarından. Cami Bey’in siyasi faaliyetleri için bkz. Merâl Demirel, “Cami Baykurt”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, C. 8 “Sol”**, Editörler: T. Bora, M. Gültekingil, İletişim Yay., İstanbul, 2007, s. 184-193.

sinin tek sayısında faşizme, Nazizm'e karşı, Müttefikleri, özellikle de Sovyetleri destekleyen yazılar yazdı. Savaş sonrası dönemde yazılarının eksenini Birleşmiş Milletler oluşturdu. Yazılarında antidemokratik tek parti rejiminin terk edilip demokratik yönetime geçişin sağlanması üzerine odaklandı. Bu geçişin Birleşmiş Milletlerde yer almadan sağlanamayacağını çünkü "muhafazakâr reaksiyoner" CHP'nin iç dinamiklerin önünü tıkadığını ileri sürdü. CHP'nin keyfi yönetimine dayanak teşkil eden Faşist İtalya'dan alınan, yürürlükteki 1924 Anayasasını atıl hale getiren kanunların kaldırılmasını istedi. Türkiye'nin kurtuluşunu sosyalizmde gören Baykurt, Sovyetler Birliği yönetiminin çizgisini, Stalin'in görüşlerini benimsedi. 10 Haziran 1943'te, "Uluslararası işçi sınıfı hareketinin yönetici merkezi" olan Komünist Enternasyonal'in varlığına son verilerek, bu örgütün ulusal seksiyonlarının bağımsız Komünist partilere dönüşmelerini onaylıyor, Troçki'nin proleter dünya devrimi anlayışının büyük bir yanlıgı olduğunu düşünüyordu.³⁰ Sosyalist rejimin inşası için, halkın yüzde seksenin dindar köylü olması nedeniyle, bir taktik olarak dinden faydalanmanın yerindeliğine inandığı oluyordu.³¹

Cami Baykurt TKP'nin kurmaya çalıştığı antifaşist cephenin kararları doğrultusunda Demokrat Parti'nin kuruluşunu da destekledi. Çok partili rejime geçiş sürecinde Cami Baykurt'un başkanı olacağı ya da içinde yer alacağı bir sol parti kurma arayışları aralıksız sürdü. Ancak kendi başkanlığında bir parti kurmadığı gibi ne Esat Adil başkanlığındaki Türkiye Sosyalist Partisi'nde (TSP) ne de kısa süre sonra Şefik Hüsnü'nün kurduğu Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nde (TSEKP) yer aldı.³²

Siyasi görüşleri Kemalist halkçılıktan sosyalizme doğru bir evrilme geçiren gazetenin diğer ortağı Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun, sosyalist fikirlerle tanışması Ankara Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra eğitimini sürdürmek için gittiği Brüksel'de başladı.³³ Yurda döndüğünde kaydolduğu CHP'yi, 1933'te yayınladığı **Savaş** gazetesinde eleştiren yazılar kaleme aldı; bu arada sosyalizmle ilgili çevirileri çıktı. 30 Mart 1945'ten itibaren **Tan** gazetesinde köylünün durumu, toprak reformu, siyasi partiler, seçim hürriyeti ve sistemleri, anayasa ve kanunlar üzerinde yapılması gereken değişiklikler hakkında yazılar yayımlandı.³⁴

³⁰ Cami Baykurt, "Barış Savaşı", **Görüşler**, 1 Aralık 1945.

³¹ Sabiha Sertel, **Roman Gibi**, İstanbul, Belge Yay., 1987, s. 353. Cami Bey bu görüşüyle I. Meclis'in Bursa milletvekillerinden, Yeşil Ordu'ya, onun meclis fraksiyonu olan Halk Zümresi'ne ardından Halk İştirakiyun Fırkasına katılan ve Merkez Komitesi üyesi olan Şeyh Servet Efendi'ye yaklaşmaktadır. Erden Akbulut-Mete Tunçay, **Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası**, İstanbul, Sosyal Tarih Yay., 2007, s. 166.

³² Abidin Nesimi, **Türkiye Komünist Partisinde Anılar ve Değerlendirmeler**, İstanbul, Promete Yay., 1979, s. 207.

³³ Esat Adil'in 1945'te çıkardığı **Gün** gazetesinin ikinci sayısındaki "Gün" imzalı yazıda, medeni bir millet olmak için, Atatürk'ün halkçı ve inkılâpçı yolunu izlemenin gerektiği savunuluyordu. **Gün**, 10 Kasım 1945, s. 1.

³⁴ Esat Adil Müstecaplıoğlu, "İç Politikanın Büyük Meseleleri - Toprak Kanunu Tasarısı Hakkında", **Tan**, 30-31 Mart - 1 Nisan 1945. "Yerli Meseleler - Türk Köylüsünün Bugünkü Durumu", **Tan**, 7 Nisan 1945. "Köylünün İş ve Gelir Hacmi", **Tan**, 8 Nisan 1945. "Toprak

Bir gün sonra, 31 Mart 1945'te yine aynı gazetede bu kez Adiloğlu imzasıyla "Hadiseler Kazanından" başlıklı köşesinde gazetenin kapandığı 4 Aralık 1945'e kadar zaman zaman kesintiye uğrayan iç-dış siyaset, edebiyat alanında yazıları yayınlandı. Müstecaplıoğlu'na göre nüfusunun yüzde 82'si toprağa bağlı ve ihracatının yüzde 73'ü toprak ve hayvan mahsullerinden sağlayan Türkiye'de demokrasinin gelişmesi, ekonomik kalkınma köylünün durumunun iyileştirilmesiyle, dolayısıyla toprak sorununun çözüme bağlanmasıyla mümkündü. Eğitim ve öğretim imkânlarından yararlanamayan bu büyük kitlenin kendisini dönüştürmesi, ileri hamlelerde bulunarak medeni dünyaya katılması imkânsızdı. Köylü bu gelişmeyi tek başına sağlayamazdı. Dolayısıyla dışarıdan müdahale ederek onu harekete geçirecek bir güce ihtiyaç vardı. Bu nedenle aydın kesime işaret ettiği ilk vazife "bu kitleye evvela milli görüş ve kavrayış, sonra da dünya görüşünü temin edebilir bir kültür seviyesi hazırlamak" oldu.³⁵

Esat Adil 3 Kasım 1945'te bir grup arkadaşıyla birlikte "Haftalık Kültür ve Aktüalite Gazetesi" olan **Gün**'ü çıkarmaya başladı.³⁶ **Tan** olayı sonrasında da yayıncılığı ve siyasi faaliyetlerini sürdürdü. 14 Mayıs 1946'da Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurdu.³⁷

5. Gazetenin Amacı

Sabahattin Ali "gazetenin nasıl bir mücadele organı olacağı ve hangi nihai gaye için mücadele edeceği hususlarında" anlaştığı müstakbel ortağı Cami Baykurt'a gönderdiği tarihsiz mektubunda o günkü koşullarda "mücadelelerinin ileri sürebileceği ve gazetedede müdafaasını arayacağı umumi tezler"i maddeler halinde şöyle kaleme aldı.³⁸

"1. Demokratik ana hürriyetlerin, ezcümle söz, yazı, toplanma ve teşkilatlanma hürriyetlerinin tam, riyasız tahakkuku. Bu hürriyetler ancak kanuni müeyyidelere dayandıkları zaman var olabileceklerine göre, Anayasa da dâhil olmak üzere buna aykırı bütün kanunların ve kanun maddelerinin kaldırılması;

2. Devletin demokratça esaslar dâhilinde milleti tam ve hakiki temsil eden organlarla yeniden teşkilatlandırılması; tek dereceli, gizli, serbest seçimden başlayarak;

Davamız - Türkiye'de Büyük Toprak Reformu", **Tan**, 17 Haziran 1945. "Hukuki Bahisler - Siyasi Partiler Meselesi", **Tan**, 8 Haziran 1945. "Seçim Hürriyeti ve Sistemleri" **Tan**, 21-23 Haziran 1945.

³⁵ Esat Adil Müstecaplıoğlu, "İç Politikanın Büyük Meseleleri -Toprak Kanunu Tasarısı Hakkında -1", **Tan**, 30 Mart 1945. "Yerli Meseleler Köylünün İş ve Gelir Hacmi", **Tan**, 8 Nisan 1945.

³⁶ Gazete dört sayı çıktıktan sonra Tan Olayı ile yayımına ara verdi. Emin Karaca, **Unutulmuş Sosyalist: Esat Adil**, İstanbul, Belge Yay., 2008.

³⁷ Bu konuda bkz. Özgür Gökmen, "Çok Partili Rejime Geçerken Sol: Türkiye Sosyalizminin Unutulmuş Partisi", **Toplum ve Bilim**, Sayı 78, Güz, 1998, s. 161-185.

³⁸ Sabahattin Ali'nin Cami Baykurt'a yazdığı tarihsiz mektup. Sevengül Sönmez (haz.), **Sabahattin Ali, Hep Genç Kalacağım**, s. 431- 433. Cami Baykurt'un bu mektuba cevap mektubu 18 Ağustos 1945 tarihini taşımaktadır. **Age.**, s. 442.

3. Prensip bakımından halk ve demokrasi düşmanı olan siyasi, gayri siyasi hiçbir teşekkülün demokratik haklardan ve hürriyetlerden istifade etmesine müsaade edilmemesi;

4. Köylünün yeter derecede toprağa bedelsiz sahip kılınması ve küçük toprak sahiplerinin kooperatifler haline gelebilmelerine müsaade, hatta buna devletçe yardım edilmesi;

5. Büyük sanayinin, münakalat vasıtalarının, madenler ve akarsular gibi toprak hazinelerinin, umumi hizmet ve zaruri ihtiyaç müesseselerinin ve bankaların devletleştirilmesi veya devlet kontrolü altına alınması;

6. Devlet ihtiyaçlarının müteahhit denilen tufeyli sınıf tarafından karşılanmasının önüne geçilmesi ve bunun için yeni, ileri bir teşkilat kurulması.

7. Bütün vatandaşların her bakımdan şamil bir sosyal sigorta ile hal ve istikballerinin sefalet ve zarurete karşı emniyete alınması;

8. Azınlıkların hak, vazife ve mükellefiyet bakımından tam vatandaş muamelesi görmeleri ve bunların kendi milli kültürleri içinde gelişmelerine, bu evsaf ile devletin idaresine iştiraklerine ve mecliste temsililerine müsaade edilmesi;

9. Bütün milletin hakiki ve halkçı bir kültür seferberliği ile şuurlu, menfaatlerini müdrik bir kitle haline getirilmesi;

10. Türkiye'nin emniyet ve selameti etrafını çeviren devletlerle iyi komşuluk münasebetlerine bağlı olduğu için, bütün hür ve demokrat komşu devletlerle samimi ve anlayışlı bir dostluk siyaseti kurulması ve bu devletlerin siyasi, kültürel ve ekonomik bünyelerinin ve inkişaflarının yakından ve yalansız takip edilerek milletin bilgisine sunulması".³⁹

Görüldüğü gibi bu talepler liberal demokratik (m. 1; 2; 8), sosyalist, devletçi (m. 5; 6), sosyal demokrat (m. 4; 7), solidarist (m. 9) yaklaşımlar içermektedir. 10. maddede dış politikada "cihanda sulh" ilkesi güdülmekte, bunun yanı sıra Sovyetlerin karalanmasının önlenmesi amaçlanmaktadır. Sabahattin Ali'nin, Hasan Âli Yücel'e yazdığı mektubun yukarıda aktardığım bölümü bu açıklamayı desteklemektedir. Yine aynı mektupta görüldüğü gibi bu maddelerle sosyalist rejime geçişi sağlayacak ortamın yaratılması amaçlanmaktadır. Zaten her bir madde özü itibarıyla, TKP'nin savaş sonrasında izleyeceği siyasi çizgiyi ortaya koyan "Nasıl bir Türkiye için savaşıyoruz" başlıklı Cephe programında Şefik Hüsnü'nün belirlediği dokuz ana hedefle paralellik sunmaktadır.⁴⁰

³⁹ Nükhet Esen, Nezihe Seyhan (haz.), **Sabahattin Ali Mahkemelerde**, s. 81, 83.

⁴⁰ Cephe programı şöyledir: "1. Yalnız vurguncuları ve köy mütegalibelerini temsil eden tek parti istibdadından kurtulmuş özgür ve bağımsız bir Türkiye. 2. Halkı özgürlüklerden gerçekten yararlanan şen bir Türkiye. 3. İşçileri, köylüleri ve aydınları devlet himayesinde çalışabilecek ve kültürlü bir insan olabileceği ileri bir Türkiye. 4. Hangi millet ve dinden olursa olsun, bütün vatandaşlara eşit hak tanıyan, ırk ve millet çıkarlarından sıyrılmış adil bir Türkiye. 5. Yabancı topraklara göz dikmeksizin, bütün komşularıyla kardeşçe geçinen, dış durumu sağlam bir Türkiye. 6. Sovyetlerle her hususta anlaşmış ve bir yardımlaşma

Öte yandan bu talepler Esat Adil ve Cami Baykurt'un **Tan** gazetesi, **Dikmen** dergisi gibi muhalif basında çıkan yazılarında işledikleri temalardır: Demokratik ana hürriyetlerin yerleştirilmesi;⁴¹ sınıf esasına göre partilerin, daha açık bir dille söyleyecek olursak sosyalist/ komünist partilerin kurulabilmesi ve varlığını sorunsuzca sürdürebilmesi; faşist ve dini ideolojilerin, bu ideolojileri temel alan siyasi oluşumların yaşatılmaması, dolayısıyla dönemin Turancı yapılanmalarına izin verilmemesi; köylünün topraklandırılması ve kooperatifler halinde çalışması; bunun devletçe desteklenmesi;⁴² Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler birliğiyle dostane ilişkiler geliştirilmesi gibi.

Kurucular okurlarına gazetenin yayınlama amacını ilk sayının ilk sayfasında "Yeni Dünya" imzalı bir açık mektupla duyurdu. Bu mektupta, yukarıda belirtilen amaçlar genel çizgilerle ve daha çok Birleşmiş Milletler umdeleriyle paralellik gösterir tarzda, demokrasiye vurgu yapılarak aktarıldı:

"**Yeni Dünya**'yı 1 Aralık 1945'te çıkarıyoruz. Gazetemiz korkunç bir harp afetinden sonra milletlerin yeni barış dünyasını kurmaya çalıştıkları bir zamanda çıkıyor. Öyle bir zaman ki bütün eski kıymetler birbiri ardınca iflas etmekte ve insanlık yeni bir inanç aramaktadır. Ya beşeriyetin müşterek vatanını kurabileceğiz ve yahut yeni bir harbe, maşeri bir intihara sürükleneceğiz. Şüphe yok ki müstakbel barış dünyamızı ancak daha insanca, daha adaletli bir hayata liyakatimiz olduğuna iman edenler kuracaklardır. Gazetemiz bu imanı taşıyanların safında yer alacak, sulh için, hürriyet ve içtimai adalet için cenk edecektir.

Biz içtimai adaletsizliği, cebri hakaret ve işkenceyi, tecavüz ve harbi meşum kaderin değişmez bir eseri telakki etmiyoruz ve bunların insanlar için sakınılmaz felaketler olduğuna inanmıyoruz. Beşer cumhurun üzerinde yürümekte olduğu tekâmül yolunun sonunda, insanlığa lâayık bir dünyanın kurulacağına eminiz. Bu yolu kısalt-

anlaşması ile bağlanmış barışsever bir Türkiye. 7. Yumruk kuvvetiyle ve polis teşkilatıyla değil, fakat halkın ekonomik ve kültürel gelişmesi ve demokrat "milli birlik" etrafında toplanması sayesinde içte de güçlü bir Türkiye. 8. Kanaatleri ve görüşlerinden dolayı, hiç kimsenin takibe işkenceye maruz kalmadığı, tam bir vicdan serbestliği sağlayan devrimci bir Türkiye. 9. Köyleri ve çiftlikleri parazit soygunculardan temizlenmiş ve toprakları onları işleyen ve köylülere mal edilmiş mamur ve muzaffer Türkiye". **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, İstanbul, İletişim Yay., 1988, s. 1933. Ayrıca bkz. **TBMM ZC**, 29 Ocak 1947, s. 69.

⁴¹ Bu hürriyetleri talep etmenin haklılığı Birleşmiş Milletler Anayasasına dayandırılarak gösterilmeye çalışılır. Esat Adil Müstecaplıoğlu, "Anayasa, Demokrasi ve Kanunlarımız", **Görüşler**, 1 Aralık 1945. Cami Baykurt "Hakkı Tarık Us'a Son ve Toptan Cevap", **Tan**, 18 Eylül 1945. Cami Baykurt "Tarihten Bir Sayfa", **Dikmen**, 44-2, s. 3-4.

⁴² Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun gündemi işgal ettiği günlerde kaleme aldığı bir yazıda Cami Baykurt kanunu desteklemekle birlikte yetersiz bulunduğunu belirtmektedir. Gerek kapitalist gerek sosyalist büyük tarımsal işletmelerin karşısında "Türk köylüsü içinde bulunduğu koşullar nedeniyle (...) mahvolmaya mahkûmdur. Bu durumda ilk önce köylüyü mali, teknik ve kültürel açıdan donatmak" ve bu maddede ifade edildiği gibi kooperatiflerin kurulması gerekir. Cami Baykurt, "La Réforme agraire" (Tarım reformu), **La Turquie**, 16 Juin [Haziran] 1945.

mak ancak bir terbiye meselesidir –öyle bir terbiye ki, halk yığınlarına akıllarını kullanabilecek, kendi gölgelerinden korkmayacak kadar fikir kudreti versin.

Biliyoruz ki asırlarca bin bir ihtirasın, rıyanın ve yalanların kurbanı milletler ancak selim akılları ile kendi yollarını bulacaklardır. Böyle bir terbiye ise demokrat haklara tamamen riayet olunan hür bir cemiyet içindeki insanlara verilebilir. Bundan dolayıdır ki “Yeni Dünya” her şeyden önce demoklattır ve ileri bir demokrasinin müdafii olacaktır ve bu uğurda başlıca düşman saydığı faşizmin hâlâ yaşayan zihniyetine karşı mücadele edecektir. Çünkü fikirler ve ruhlar üzerine orta çağın karanlığını çöktüren, engizisyon zamanında olduğu gibi fikir ve vicdan hürriyetine suç damgasını basan yine bu menhus rejimdir. Musallat olduğu milletleri fikirce ve ruhça korkunç bir kuraklık diyarına götüren; tecavüzü yağmayı milletler için mubah kılan faşizm kökünden sökülmedikçe insanlığa lâyıf bir cemiyet kurmak mümkün olmayacağına iman edenlerdeniz.

Yeni Dünya bütün emekçilerin, kafalarıyla, kollarıyla çalışan herkesin gazetesidir, onlar ki hayat yükümüzü hafifletmek uğrunda laboratuvarlarda yeni vasıtalar yaratmak için emek sarf ediyorlar, müstakbel nesilleri terbiye için kalemleriyle, dilleriyle çalışıyorlar ve onlar ki tezgâhlarında, tarlalarında hayatın en ağır vazifelerini başarıyorlar, bu yaratıcı sınıflar **Yeni Dünya** manevi ailesinin fertleridirler. Biz onları öyle saymaktayız. İşte bütün bu insanların haklı davaları bizim davamız olacaktır. Dileğimiz şu ki doğrulukta, temizlikte bize yol gösterebilirler, fikir arkadaşlığını bizden esirgemesinler.

Yeni Dünya iç ve dış haberleri en çabuk ve en doğru tarzda okuyucularına yetiştirecek, fikir, edebiyat, sanat hareketlerine zengin bir saha ayıracaktır. Bu maksada varmak için tahrir ve teknik kadrosunu, istihbarat şebekesini geniş tutmuş ve bu uğurda fedakârlıktan kaçınmamıştır. Fakat yine en doğru hükmü okuyucularımız verecektir ve biz onların hakemliğini şimdiden kabul ediyoruz”.⁴³

Yukarıda aktarılan Sabahattin Ali’nin mektuplarındaki açıklamalar, gazetenin genelinde bu doğrultudaki yazılar ve haberlerin veriliş tarzı, kurucuların sosyalizmi amaçladıkları; bu düzene geçişi sağlayacak koşulların hazırlanmasına hizmet yolunu antifaşist liberal demokratik bir çizgi izlemekte gördükleri anlaşılmaktadır.⁴⁴ Böylece gazetenin antifaşist birleşik cephenin kararları doğrultusunda yayın yapacağını ortaya konmaktadır.

Mektubun sonunda da açıkça ifade edildiği üzere Yeni Dünya sanata, özellikle edebiyata geniş yer veren bir fikir gazetesidir.⁴⁵

⁴³ **Yeni Dünya**, 1 Aralık 1945.

⁴⁴ Mete Tunçay gazetesinin “antifaşist ve Sovyetlere yatkın liberal bir çizgi” izlediğini belirtir. Mete Tunçay, **Mustafa Suphi’nin Yeni Dünyası**, İstanbul, BDS Yay., 1995, s. 11.

⁴⁵ Gazetenin ikinci sayısının pazar gününe denk gelmesi sayesinde pazar sayısındaki yazıların sanat ağırlıklı olarak tasarlandığını görülmektedir.

6. Yayın Politikası

Sabahattin Ali'nin Cami Baykurt'a yazdığı mektupta gazetenin yayın politikası da açık ve net olarak anlatılmaktadır. Sabahattin Ali, bu mektubunda "gazetenin organizasyonuna ve kadrosuna dair teklifleri"ni şöyle sıralar.

"1. Sermayeyi temin edecek kimselerin gazetenin siyasi veçhesine müdahalesine asla cevaz verilmeyecektir;

2. Bunun için gazete ayrı bir teşekkül halinde ve Cami Baykurt imtiyazı kendi üzerine alacağını söylediği için Cami Baykurt'la Sabahattin Ali'nin siyasi mesuliyeti altında çıkacaktır;

3. Gazetede, yukarıda yazılı umumi siyasi kanaat ve esaslara aykırı hiç bir yazı bulunmaması hususu temin edilecektir. Spor ve sinema yazılarında bile ana yoldan ayrılmasına müsamaha edilmeyecektir;

4. Cami Baykurt veya Sabahattin Ali'den herhangi birinin gazeteye girmesini mahzurlu buldukları yazılar gazeteye konmayacaktır.

5. Gazetenin yazı ve idare kadrosu müştereken tespit ve ücretleri müştereken tayin olunacaktır;

6. Sabahattin Ali'nin gazetede bilfiil çalışması mümkün olmadığı zamanlarda, Cami Baykurt'un da muvafakatiyle yerine bırakacağı kimse, gazetenin siyasi kontrolüne aynen onun gibi iştirak edecektir".⁴⁶

Gazetenin adı hizasındaki kutucukta 5-6 satırı geçmemek üzere günün ilginç ya da önemli bulunan bir haberi verilmektedir.

Birinci sayfada, iki kurucunun yazıları yer almakta, sol sütundaki başyazıları Cami Baykurt; sağ alt köşede iki sütun üzerine "Apaçık, Dosdoğru" başlıklı köşedeki yazıları da Adiloğlu yazmaktadır. Bir sütun üzerine en çok 30 satırlık, çerçeve içinde, başlığı soru işareti olan bir köşe yer almaktadır ve burada genellikle güncel bir konudan hareketle iktidar eleştirilmektedir. Sayfanın diğer yazıları ise iç ve dış haberlere ayrılmıştır.⁴⁷

İkinci sayfada Sait Faik'in bir köşesi yer alır. İkinci ve dördüncü sayılarda bu köşeye "Şehirde Yeni Dünya" adı verilmiştir.⁴⁸ Onun yazmadığı 3 Aralık tarihinde, burada Oğuz Oran imzalı "Hakiki Temsilciler" başlıklı bir yazıya yer verilmiştir. Akisler adlı köşe, ilginç olayları konu olan kısa yazıları içerir. Ayrıca Oğuz Oran'ın çevirisiyle P. V. Raasen'in "Asrımızın Günleri" adlı anı kitabı kısaltılarak tefrika edil-

⁴⁶ Nükhet Esen, Nezih Seyhan (haz.), **Sabahattin Ali Mahkemelerde**, s. 83-84.

⁴⁷ Gazetenin ilk sayısını gördüğü anlaşılan İlhan Darendelioğlu bu sayıda çıkan dış haberlerden Sovyetlere ve sosyalist/komünist hareketlere ilişkin olanları ön plana çıkarmaktadır. İlhan Darendelioğlu, **Türkiye'de Komünist Hareketleri**, İstanbul, Toker Yay., 1976, s. 326-327. Gerçekten de gazetenin bütün sayılarında özellikle Sovyetlere ilişkin haberler geniş yer bulmakta, okuyuculara lehte bir dille sunulmaktadır.

⁴⁸ Bu yazılar sırasıyla "Mösyö Edmond Rostand'ın Cyrano'su", "Sur Dışında İnsanoğlu", "İnsanoğlunun Haline Doğru" başlıklarını taşıyor. **Yeni Dünya**, 1, 2, 4, Aralık 1945.

mektedir. İkinci sayıdan itibaren “Action” gazetesinde yayınlanan “Vatikan’ın entrikaları, Almanya niçin hâlâ himaye görüyor?” adlı inceleme aktarılmaktadır. İlk sayıda aynı sütunlarda M. Ü. imzalı “Demokratik İktisadi Teşekküllerimiz ve Bunların Faşist Bünyeleri” incelemesine yer verilmiştir. Yine bu sayıda “Tahlliller, Tenkitler” başlıklı bir köşe daha açılmıştır. Dolayısıyla ikinci sayfa üç köşe, iki de yazı dizisinden oluşmaktadır.

Üçüncü sayfada hikâye köşesinde Sabahattin Ali’nin “Böbrek” adlı öyküsü tefrika edilmektedir. Bu sayfadaki bir başka köşe, dış ve iç iktisadi haberler ile ülkenin ekonomik sorunlarını konu alan yazıların yer verildiği “İktisadi Bülten” köşesidir. Pazar gününe denk gelen ikinci sayıda bu sütunlar tamamen edebiyata ayrılmıştır. Bu sayıda John Steinbeck’in “Sonu Gelmeyen Mücadele” adlı romanının tefrikası başlar.

Dördüncü sayfada, Yeni Dünya imzalı, “24 saat” başlıklı köşede dış politikayla ilgili yorumlar yer alır. Sayfanın geri kalanı haberlere ayrılmıştır. İlk sayıdaki “şehir ve yurt haberleri” köşesine sonraki sayılarda “En Son Haberler” köşesi de eklenmiştir.

7. Başyazılar

İlk sayıdaki “Yeni Dünya ve Biz” başlıklı yazısında Cami Baykurt yeni dünyada büyük, küçük hiçbir milletin artık bağımsız bir politikaya sahip olamayacağı şeklindeki tespitinden sonra, Türkiye’de de hiçbir meselenin dünya koşullarından ayrı tutulamayacağını, dolayısıyla ülkedeki değişme ve yenilenme davasını dünya çerçevesindeki yerine oturtarak görmek gerektiğini ileri sürer. Baykurt’a göre bu yaklaşım Türkiye’nin savaş sonrasındaki dünyada yerini tayin etmesinde kolaylık sağlayacaktır.

Cami Baykurt, ikinci sayıdaki “Demokrasi davamız” adını taşıyan yazısında “Birleşmiş Milletler Misakı”nı imzalayan Türkiye’nin, Anayasaya aykırı bütün faşist kanunları bir an evvel kaldırması gerekirken meclisin tatile girmesini, hükümetin “demokrasi yolunda attığı ilk adımda” tereddüt etmesi olarak nitelendirmekte, bu durumu kınayarak sorgulamaktadır.⁴⁹

Cami Baykurt “Yeni Fırka” başlıklı üçüncü başyazısında ise, Celal Bayar ve arkadaşlarının parti kurma çalışmalarını destekleyen bir yazı yazmıştır.

Cami Baykurt’un açık mektup şeklindeki son yazısı “Hüseyin Cahit Bey’e” başlığını taşır. Biri 3 Aralık, diğeri 4 Aralık tarihli **Tanin**’de Hüseyin Cahit’in kaleme aldığı, **Yeni Dünya**’ya “hücum” eden iki yazısına cevap niteliğindedir. “Beşinci kol Propagandası” başlıklı ikinci yazıda kendilerine “beşinci kol” suçlaması getiren Yalçın’ın, saldırgan cephenin teşkil ettiği orkestrada davulculuk görevini üstlendiğini, bu yüzden sadece ona hitap ettiğini, orkestra şefinin de herkesçe bilindiğini dile getirir.

⁴⁹ Oysa aynı sayfada yer alan bir haberde, Anayasaya aykırı maddeler içeren matbuat, cemiyet, polis vazife ve salahiyetleri kanunlarında değişikliğe gidileceği, sıkıyönetimin aralık ayının sonlarına doğru sona ereceği, uzatılması için henüz meclise tezkere gelmediği, ayın 20’sine kadar gelmezse kendiliğinden kalkmış olacağı bildirilmektedir. Öte yandan bu haber, belli ki yanlışlıkla “İhtikarla mücadele 510 sayılı kararname tadil ediliyor, Ticaret Bakanlığına gönderilmek üzere bazı raporlar hazırlandı” başlığı altında verilmektedir.

8. “Apaçık, Dosdoğru...” Köşesi

Esat Adil “Bu da, birkaç sözdür!” başlıklı ilk yazısında gazetenin, ülkenin sorunlarını bilen, halktan insanlar tarafından çıkarıldığını, gerçeği yazmanın bu insanlar için bir şeref ve namus borcu olduğunu dile getirmektedir. Bu ekip milletin geçmişine, gelenek ve göreneklerine bağlıdır ama aynı ölçüde refah, özgürlük ve adalet yüklü bir geleceğe sahip olmasını dilemektedir. Bu nedenle halkın tepesinde iktisadî bir hükümranlık kurmağa çalışanların, siyasi ve toplumsal adaletsizliklere yol açanların, milleti köleleştirmek isteyenlerin faşistlerin, demagogların, hoşlarına gitmeyecektir. Gizli, açık bütün saldırılara karşı tek savunma silahları bunların gizli ve kirli hayatlarını halka teşhir etmektir.

Esat Adil “Keskinleşen tezatlar” başlıklı ikinci yazısında Türkiye’de halkın sınıfsız, imtiyazsız olduğunu ileri süren iktidar çevresinin yanıldığını, sınıflı toplum yapısını koruyan bir milletin tek bir siyasi parti çatısı altında toplanamayacağını, dolayısıyla işçinin, topraksız köylünün, küçük esnafın, büyük sermayedarlarla “CHP’nin çatısı altında tezatsız bir siyasi birlik” oluşturmasının imkânsızlığını ileri sürmektedir

“Polis teşkilatını demokratlaştırmalıyız” başlığını taşıyan üçüncü yazısında Esat Adil, günümüz Türkiye’sinde de varlığını koruyan bir soruna işaret ediyor: “Hükümet-i Hafiyeye”. Siyasi edebiyatımıza mal olan bu tabiri, “devleti idare için kanunlarla kurulmuş olan hükümetin mekanizmasının dışında gizli ve siyasi bir otorite vardır. Ve bu otorite kanundışı çalışır. Vatandaşın bütün hak ve hürriyetlerini istediği zaman tahdit veya gasp edebilir. Herkesten korkar, şüphe eder ve herkesi korkutur. Gizli mahkemeler, gizli tevkifler yapar, hatta cinayetler işler ve hiçbir kuvvet kendisinden hesap soramaz. O, legal teşkilatı emrinde tutup gizli icraatını serbestçe yürütebilmek için kanunları sertleştirir. Bu suretle mukaddes insan haklarını, vatandaş hürriyetlerini hiçe indirir” şeklinde aktarır. Abdülhamit devrinin tam bir “Hükümeti Hafiyeye” devri olduğunu meşrutiyetin de İttihatçılarca başka bir “Hükümeti Hafiyeye” yönetimi kılığına sokulduğunu, “millet hâkimiyetinin millet iradesinin üstünde gizli hiçbir kuvvet bulunamaz iddiasıyla ortaya çıkan” Cumhuriyetin de bu geleneğe boyun eğdiğini, “Hükümeti Hafiyeye”nin bütün devlet kuvvetlerine nüfuz ettiğini yazar. Bu geleneği ortadan kaldırmak için “onun en kuvvetli istinat ve icraat merkezi olan polis teşkilatını hem kanunlarıyla, hem zihniyeti ile tamamıyla demokratlaştırmaktan başka çare” olmadığını ileri sürer.

Esat Adil, “Daha ne kadar bekleyeceğiz?” başlıklı son yazısında ise Anayasaya aykırı kanunların hemen kaldırılması gereği üzerinde durmaktadır.

9. Gazetenin Kapanışı

Aynı gün çıkan **Yeni Dünya** ile **Görüşler**, **Tan** gibi iktidarın tepkisini çekti. **Yeni Dünya** daha yayına hazırlık aşamasında ilginç bir baltalama girişimiyle karşılaştı. Sabiha Sertel’in anılarında aktardığına göre gazetenin tanıtım afişini bastırma işini Sabahattin Ali üstlenmişti. Afişte dünya resminin etrafına, bütün dünya milletlerinin bayrakları dizili olacak, en başta da Türk bayrağı yer alacaktı; ama afiş basıldığında bu sıranın bozularak Sovyet bayrağının başa yerleştirilmiş olduğu görüldü. Sabahattin

Ali bunu bir “sabotaj” olarak nitelendirip aralarında mutlaka bir “provokatör” olduğunu ileri sürdü.⁵⁰

Ama bu yayınların susturulması için gerekli zeminin asıl hazırlayıcısı iktidar yanlısı basın oldu.⁵¹ Daha ilk günden suçlayıcı sert bir üslupla, genellikle düzmece izlenimi uyandıran haberlerle saldırıya geçildi. Gerek köşe yazılarında gerekse haberlerde bu yayınların Sovyetlerin hizmetinde, komünizm yanlısı, demokrasi düşmanı olduğu ileri sürülüyordu.⁵²

4 Aralık 1945'te **Cumhuriyet** birinci sayfada verdiği, “Bizim yoldaşlar nihayet maskelerini attılar” başlıklı haberinde “Demokrasi isteriz, hürriyet isteriz! feriyatlarından sonra istenilen demokrasi ile hürriyetin ne olduğu artık iyice meydana çıktı. Bu demokrasi komünist demokrasisi, bu hürriyet, kızıl hürriyettir. Orak çekice tapanlar (...) aylardan beri açık kapalı yaptıkları tenkitlerde (...) neyi istihdaf ettiklerini bilhassa son günlerde neşriyat sahasına attıkları **Yeni Dünya** ve **Görüşler** adlı kızıl propaganda organlarıyla daha iyi açıklamışlardır” şeklinde suçlamalarda bulunuyordu. Yazıda, bir okuyucunun dergiyle gazeteye gittiği ve **Görüşler**'in “G” harfi ters çevrilip bir kısmı parmakla örtülünce orağa benziyor dediği belirtiliyordu. Ayrıca derginin kapağında adının yer aldığı kesit ve tarife göre parmak basılmış “G” harfini gösteren bir resimle yazılanlar destekleniyordu. Haberin devamında da orağın komünist devrim işaretinin bir parçası olduğu vurgulandıktan sonra derginin Moskova'nın uşağı olduğu iddiasına yer veriliyordu.⁵³

Türk basınının önde gelen isimlerinden Hüseyin Cahit Yalçın, 3 Aralık 1945 tarihli **Tan**'de “Kalkın ey ehli vatan” başlıklı bir yazı yayınlayarak kamuoyunu tahrik edecek tarzda ağır suçlamalarda bulundu. Yalçın yazısında “düşman istilası şimdi komünizm propagandası halinde içimize sızmaya başlamıştır: **Yeni Dünya**'nın ve **Görüşler**'in intişarı bu hususta tereddüde artık imkân bırakmamıştır. Vaziyet açıktır: Beşinci kol faaliyettedir ve hücumu geçmiştir” diyordu. Yapılması gerekeni alt başlıkta söylüyordu: “Bir vatan cephesine lüzum vardır”. Yazının devamında bu önerisi açıklık kazanıyordu: “Kalkın ey ehli vatan. Mücadele başlıyor ve başlamak lâzım. Çünkü en azgın ve insafsız bir propaganda zehri dökmesine müsaade edemeyiz. Bunları susturmak için cevap vermek hükümete düşmez, söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarındır”.

⁵⁰ Sabiha Sertel, **Roman Gibi**, s. 298-299.

⁵¹ Tan olayında basının tutumunu konu alan kapsamlı bir çalışma için bkz. Ayla Acar, “Basında Tan Olayı”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 2011/II, 43, 1-22. Ayrıca bkz. Mithat Kadri Vural, “II. Dünya Savaşı Türkiye'sinde Bir Muhalefet Örneği Olarak ‘Tan’ Gazetesi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: VII, Sayı: 16-17, Yıl: 2008 / Bahar-Güz.

⁵² 1 Aralık 1945 tarihli **Cumhuriyet**'te çıkan bir haber, Zekeriya Sertel'in fikirleri Moskova'da takdirle karşılandığını bildiriyordu. Asım Us, **Tan, Yeni Dünya** gazeteleriyle **Görüşler** dergisini “kızıl” sıfatı ile nitelendirerek, “demokrasi adı altında, memleketi yabancı istilası hazırlamaya” çalıştıklarını ileri sürüyordu. Asım Us, **Asım Us'un Hatıra Notları**, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1966, s. 660.

⁵³ Maskelerin düştüğünü ileri süren bir başka yazı da 4 Aralık 1945 tarihli **Vakit**'te “Maskeler Düştü” başlığıyla Asım Us tarafından kaleme alındı.

4 Aralık 1945 tarihli **Tanin**'de Hüseyin Cahit Yalçın “Beşinci Kol Propagandası” başlığını ve “Atatürk’ü nasıl istismar ediyorlar?” alt başlığı taşıyan imzasız yazısında “Yeni Dünya ve Görüşler Cephesi”ne aynı sert dille yükleniyordu: “Atatürk’e karşı bu memlekette beslenen hürmet ve hayranlık, düşmanların elinde Türkiye’ye karşı bir propaganda silahı olmuştur. Hitler bu silahı bol bol kullandı. Alman radyoları, Türk Hükümeti Atatürk’ün izinden ayrılıyor, diye Türk Milletini, hükümet aleyhinde kışkırttı, durdu. Bugün aynı silahı Ruslar ellerine aldılar. Türk hükümetini Atatürk’ün yolundan şaşmakla ve Hitlercilere meyletmekle itham ediyorlar. Şimdi **Yeni Dünya** ve **Görüşler** cephesi de aynı silahı kullanıyor. Görülüyor ki, Faşist olsun, Kızıl olsun, bütün düşmanlar, Atatürk silahı ile Türk’ü vurmak istiyorlar. Memleketimizin içindeki gönüllü komünist beşinci kolu da bundan medet umuyor. Komünist propagandacılar avaz avaz bağırarak hürriyet istiyorlar. Fakat yazılarından taşan hakikat, onların en büyük hürriyet düşmanı olduklarını göstermektedir”.⁵⁴

4 Aralık 1945’te **Yeni Dünya**’da Cami Baykurt “Hüseyin Cahit Bey’e” başlıklı başyazısında suçlamalarına karşı çıkarak, Yalçın’a, muhalefetlerinin odaklarını ve nedenlerini açıklayan bir cevap yazdı: “Bugün dünya politikası ve bu meyanda vatanımızın bulunduğu mevki çok tehlikelidir. Türkiye’yi Balkan Harbi’ne ve sonra 1914 faciasına sürüklediği zamandan daha çok tehlikelidir, garbın demokratik haklarının memleketimizde tatbik olduğunu görmek için mahdut vasıtalarımızla mücadele meydanına girdik. O dava, bu memleketi hiçbir yabancı menfaatine kurban etmemek, vatandaşlarımızı ayakaltında çiğnetmemek ve içerde yüzümüzü kızartan haksızlıklara ve kirlere mani olacak bir idareyi görmekten ibarettir”. Yazısının devamında “aynı davaya sadıksanız aramızda çekişecek hiçbir şey yok” diyordu. Baykurt, aynı yazıda mahkûm etmek için delil lâzım geldiğini hatırlatıyor ve kendilerine, beşinci kol olarak yabancı menfaatler hesabına memlekete ihanet ettikleri suçlamasında bulunan Yalçın’dan bunu ispat eden delilleri ortaya koymasını istiyordu: “Cahit Bey! İnsanlar kendi sözleri ve işleriyle muaheze olunur. Adaletin en iptidaî prensibi budur. En zalim idareler ve onun başında olan cebbar hükümdarlar ve hatta büyük engizitör ‘Torquemada’ bile idam edeceği adamlara, hiç olmazsa cürmü kabul ettirmek için, işkence ederdi. Çünkü mahkûm etmek için delil lâzımdı. Bize beşinci kol olduğumuzu, yani yabancı menfaatler hesabına memleketimize hıyanet ettiğimizi ispat eden delilleriniz nerede? Bunu enzar-ı umumiyeye koymaya sizi davet ediyorum: Eğer kendi fikrinizin ismetine zerre kadar hürmetiniz varsa...”⁵⁵

⁵⁴ Basının yanı sıra Hüseyin Cahit Yalçın’a bir grup gençlik de destek vermiş, yazısı üniversitenin muhtelif yerlerine kesilerek asılmıştır. İlhan Darendelioğlu, **Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri**, Toker Yay., İstanbul, 1977, s. 159.

⁵⁵ Aynı sayının soru işaretli köşesinde “Kalkın ey ehli faşist!” başlıklı bir yazı yayımlandı: “Bay Yalçın ‘sancağı şerif kaldırıp hürriyet, demokrasi taraftarlarına karşı halkı ayaklanmaya davet ediyor. Bu eski ittihatçı Birinci Cihan harbinde de böyle bir ‘cihad-ı mukaddes’ ilan edenler arasında bulunmuştu. Hâlbuki cihada çağrılan Müslümanlar bu davete İngiliz ve Fransız ordularıyla birlikte İstanbul’u işgal etmek suretiyle cevap vermişler ve kendisini de Malta’ya sürmüşlerdir. Bugün de reaksiyonerleri ve faşistleri imdadına çağırıyor. Yalnız Bay Yalçın bütün dünyada ‘vatan cephesi’nin demokratların cephesi olduğunu unutmuşa benziyor. Tavsiye ederiz ‘kalkın ey ehli faşist!’ diye bağırırsa ‘sancağı şerifin’ altına bir hayli taraf toplayabilir”.

Ancak Hüseyin Cahit Yalçın'ın bir gün önceki yazısı kamuoyunu çoktan hazırlamış, Türkiye tarihine “Tan olayı” olarak geçen vandalizmin fitilini, Örfi İdare'ye rağmen, ateşlemişti. Bugüne kadar bu olay birçok araştırmacı, yazar, tarafından kalemle alındı. Saldırganlar her şeyi kırıp döktüler.⁵⁶ Olay özetlenecek olursa, ellerinde “ne faşistiz, ne komünistiz, demokrat vatansesverleriz”, ve “kahrolsun komünistler, kahrolsun Serteller” yazılı levhalar taşıyan göstericiler önce **Tan** matbaasını ardından **Yeni Dünya** ve **La Turquie** gazetelerinin basıldığı matbaayı tahrip ettiler, Berrak ve ABC Kitapevlerini de ağır hasara uğrattılar. Bu arada Lena Kitabevi'nin ismi yağlı boya ile kapatıldı. **Tan** ismi taşıyan muhtelif dükkânların isimleri değiştirildi.⁵⁷

Bu olay sonucunda **Tan**'ın ve **Görüşler** dergisinin yanı sıra kısıtlı imkânlarla rağmen zengin bir içeriğe sahip olan **Yeni Dünya** gazetesinin de yayını durdu.⁵⁸ **Görüşler** yayınlanır yayınlanmaz dergiye yazı vermelerinin söz konusu olmadığını belirterek gazetelere birer tekzip veren⁵⁹ Celâl Bayar grubu, olay karşısında tepkisiz kaldı. Olayın ertesi günü, İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Asım Tınaztepe imzasıyla şu bildiri yayımlandı: “Dün (4/12/1945 Salı günü) üniversite öğrencilerinin bir kısmı iki yayıneviyle birkaç kitabevine taarruz etmişler ve bu hareketlerine mani olmak isteyen hükümet inzibat kuvvetlerini dinlemeyerek tasarladıkları suç işlemlerdir. Bunlar hakkında derhal takibat ve tahkikat başlanmıştır. Bu çok müessif hareket katiyen müsamaha edilmeyecektir. Bu ve benzeri hareketleri şiddetle karşılık göreceğini ve bu gibi kitle toplantılarının yasak edilmiş bulunduğunu beyan ve ihtar ederim”.⁶⁰ Hükümet yandaş basın aracılığıyla bu olayı, **Tan** çevresinin tahriklerine karşı tepki niteliğinde bir halk hareketi olarak sunarak meşrulaştırmaya çalıştı ve bunu başardı.⁶¹

⁵⁶ Bu bölümle ilgili olarak özellikle bkz: Tekin Erer, **Basında Kavgalar**, İstanbul, Rektur Kitap Servisi, 1965, s. 164-176; Hıfzı Topuz, **Türk Basın Tarihi**, İstanbul, Gerçek Yay., 1973, s. 166-167. Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara, İmge Kitabevi, 1990, s. 4. Rasih Nuri İleri, **Türkiye Komünist Partisi Gerçeği ve Bilimsellik**, İstanbul, Anadolu yay., 1976, s. 57.

⁵⁷ “Gençliğin Dünkü Tezahürleri”, **Akşam**, 5 Aralık 1945.

⁵⁸ Nusret Hızır, bu olaydaki asıl hedefin Tan Matbaası ve gazetesi olduğunu ileri sürüyor. Uğur Mumcu, **40'ların Cadı Kazanı** adlı kitabında bu gösterilerin içinde CHP'li Orhan Birgit ile Ali İhsan Göğüş'ün de bulduklarının ileri sürüldüğünü yazar. (2. Bölüm, s. 159, dn. 16).

⁵⁹ **Vatan**, 1 Aralık 1945. Ayrıca bkz Cemil Koçak, s. **İkinci Parti**, C. 1, İstanbul, İletişim Yay., 2001, s. 780-781.

⁶⁰ **Akşam**, 5 Aralık 1945.

⁶¹ Olay artık sol kanadı kalmayan basında geniş yer buldu. Haber ve köşe yazılarında **Yeni Dünya**, **Tan** ve **Görüşler**'in komünizm propagandasına gençliğin tahammül edemediği ve karşı çıktığı teması işlendi. “Üniversite Gençliğinin Tezahüratı”, **Tanin**, 5 Aralık 1945; “Azıtan tahrikçi yayınlar üzerine üniversite gençliği dün büyük gösteriler yaptı”, **Vakit**, 5 Aralık 1945; Cihad Baban, “Türk Gençliğinin Galeyanı”, **Tasvir**, 5 Aralık 1945; Ahmet Emin Yalman, “Gençliğin Heyecanlı Tezahürleri”, **Vatan**, 5 Aralık 1945; Asım Us, “Tahrikler karşısında gençliğin heyecanı”, **Vakit**, 6 Aralık 1945; Falih Rıfkı Atay, “İstanbul'daki Nümayiş”, **Ulus**, 6 Aralık 1945. Basında ayrıca İstanbul dışındaki illerde de gençliğin gösteriler yaptığı, satış noktalarını gezerek **Tan**, **Yeni Dünya** ve **Görüşler**'i

Tan gazetelerinde çıkan yazılarla “Büyük Millet Meclisini ve hükümetin manevî şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif etmekten” **Tan** gazetesi başyazarı Zekeriya Sertel, **Tan** gazetesinde serbest yazar Sabiha Zekeriya Sertel ve Cami Baykurt ile **Tan** gazetesi sahip ve neşriyat müdürü Halil Lütfü Dördüncü tutuklanarak yargıldılar. Sabiha ve Zekeriya Sertel birer yıl, Cami Baykurt on ay, Halil Lütfü Dördüncü de dokuz ay hapis cezasına çarptırıldılar. Yargıtay’a başvuran sanıklar, Yargıtay’ca beratlarına karar verilmesi üzerine serbest kaldılar.⁶²

10. Sonuç

Yeni kurulan Cumhuriyetin yönetici kadrosu Kurtuluş Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği’nden yardım almasına karşın, başından beri, karşısında var olma savaşı verdiği kapitalist dünya içinde yer almayı amaçlıyordu. Sovyetler ile ilişkiler pragmatik bir temele oturtulurken ülkeyi Bolşevizm’in etkisinden korumak için önlemler alındı. Komünist oluşumlar yakından izlendi. 1945 yılına kadar iktidar komünistler karşısında dış ilişkilerine paralellik gösterecek şekilde tutum sergiledi; küçük ölçekteki sol yapılanmaya bazen göz yumdu, bazen darbe vurdu. Çok partili rejime geçiş sürecinde de sol için değişen bir şey olmadı. 1947’nin Ocak ayında, “Giresun Milletvekili Ahmed Ulus’un, komünist tahrirlerinden dolayı Sıkıyönetim Komutanlığıınca yapılan soruşturma hakkındaki sözlü sorusuna İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensier” cevabında komünist hareketin kısa bir tarihçesini vererek açıkladığı üzere, iktidar başından beri, gerekli gördüğü her seferinde bu hareketi ezip geçmişti.⁶³ Böylece Türkiye’de komünizmin yerleşik rejim için hiçbir zaman gerçek manada bir tehlike arz etmediği yetkili bir ağızdan da net olarak açıklanmış oluyordu.

Bu açıdan bakıldığında **Yeni Dünya, Görüşler, Tan** ve **La Turquie**’nin iktidardan bu kadar tepki çekmesinin, bu yayınlara bu şekilde saldırılmasının temelinde başka saikler olduğu fikri ağır basıyor. Bu saiklerden ilki iç, ikincisi ise dış politikaya ilişkindir. **Tan** çevresinin, CHP’den ayrılıp bir başka parti kurma hazırlığı içindeki milletvekillerine destek vermekle kalmayıp onlarla ittifaka girmesi ve kurulacak partinin yayın organı olmak üzere **Görüşler** dergisini çıkarması iktidarın tahammül sınır-

yırtığına dair haberlere yer verilmektedir. “Komünist tahrirler karşısında Bursa ve İzmir gençlerinin gösterileri”, **Vakit**, 6 Aralık 1945. Haber ve yazıların dökümü için Ayla Acar, “Basında Tan Olayı”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 2011/II, 43, 1-22. Genel olarak olayın kapsamlı bir anlatımı, basında çıkan ilgili yazıların değerlendirmesi için özellikle bkz. Cemil Koçak, **İkinci Parti**, C. 1, İstanbul, İletişim Yay., 2001, s. 772-816. Ayrıca, Sabiha Sertel, **Roman Gibi**, Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım**, İstanbul, Gözlem Yay., 1977, s. 258-264. Yıldız Sertel, **Annem Sabiha Sertel Kimdi, Neler Yazdı?**, İstanbul, Belge Yay., 2001, s. 218-227. Yıldız Sertel, **Susmayan Adam**, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2002, s. 302-307. Tekin Erer, **Basında Kavgalar**, İstanbul, Rek Tur Kitap Servisi, 1965, s. 172-176.

⁶² Sabiha Sertel – Zekeriya Sertel, **Davamız ve Müdafaamız**, İstanbul, F-K Basımevi, 1946. **Vatan**, 17 Mart 1946, aktaran Müzehher Vânu, **Bir Dönemin Tanıklığı**, İstanbul Sosyal Yay., 1997, s. 80-98, Yıldız Sertel, **Annem Sabiha Sertel Kimdi, Neler Yazdı?**, İstanbul, Belge Yay., 2001, s. 229-233.

⁶³ **TBMM ZC**, 29 Ocak 1947, s. 66.

larını zorlayan bir gelişmeydi.⁶⁴ İttihatçı gelenekten gelen, Kurtuluş Savaşı yıllarında ve sonrasında önemli görevler üstlenen Celâl Bayar, Cumhurbaşkanlığını İnönü'den, kurulma aşamasındaki partisi de iktidarı CHP'den devralmak üzere yola çıkmıştı. İktidarı elinden bırakmak istemeyen CHP'nin yeni partiyi daha oluşumu esnasında zayıflatmaktan, onun karşısına gerçek bir rakip olarak çıkmasını önlemekten başka çaresi yoktu. Ancak Celal Bayar ve arkadaşlarına alenen yüklenmek yeni bir parti oluşumuna ket vurmak olacaktı. Bu da Batı bloğunda yer almayı amaçlayan iktidar için istenmeyen bir durum yaratacaktı. Ama yeni parti solla ittifaka girmekle iktidara hareket alanı sağlamış oldu. Bu sol-liberal ittifakı sol kanadından vurmak, hem bu sakıncanın bertaraf edilmesini, hem Celal Bayar ve grubuna gözdağı verilmesini hem de komünistlerle işbirliği yaptığı iddiasıyla onların yıpratılmasını sağlayacaktı.⁶⁵

Ayrıca Sovyet tehdidi algısının belirlediği dış politikasının dengeleri göz önüne alındığında da, sol kanada saldırmak soğuk savaş arifesindeki Batı dünyası, özellikle de Amerika nezdinde olumlu, Türkiye için puan getirici bir adımdı. Olayın iktidar açısından her iki getirisi de, temelinde yatan saiklar olabilir. Özetle Sabiha Sertel'in tespit edip bütün açıklığıyla dile getirdiği gibi iktidarın **Tan** çevresinin Celâl Bayar grubuyla ittifakını bozma ve Sovyetler karşısında yalnız kalmamak için özellikle ABD'nin desteğini sağlama isteği iktidarı bu yola itmiştir diyebiliriz.⁶⁶ Bu olayla sol liberal cephenin ne denli güçsüz olduğu görülürken iktidarın tek partili dönemin baskıcı geleneğini bir biçimde sürdüreceği, belirlediği alanın ve aktörlerin dışında siyasetin olanaksızlığı, yani sol yapılanmaların, siyasi arenada varlık göstermesine izin verilmeyeceği, ancak kısıtlı bir siyasi liberalleşmenin söz konusu olduğu anlaşıldı.⁶⁷

⁶⁴ Sabiha Sertel, **Roman Gibi**, İstanbul, Belge Yay, 1987, s. 270-272;288-303. Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım**, İstanbul, Gözlem Yay., 1977, s. 252-257.

⁶⁵ Rasih Nuri İleri bu konuda ilginç bir olay nakleder: “**Tan** olayından bir yıl kadar sonra, Adana'nın tanınmış ailelerinden, arkadaşım Rauf Meto bana ilginç bir anısını anlatmıştı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bir sabah kendisine bir görev vermiş: ‘Derhal Celal Bayar’a git, kendisini kahvaltıya beklediğimi söyle, arabayla buraya getir’. Celal Bayar, derhal resmi elbiselerini giymiş, gitmişler, İsmet Paşa kendilerini pijamasıyla karşılamış, gülererek ‘kahvaltıya bu kıyafetle mi gelinir’ diye takılmış. Sofraya oturmuşlar, uzatmalı kahvaltı sırasında İstanbul’dan durmadan telefonlar geliyormuş. Paşa ‘gençler üniversitede toplanıyor’, ‘yürüyüşe geçtiler’, ‘sizinkilerin gazetesine vardılar’, ‘gazeteyi tahrip ediyorlar’, ‘hâlâ bunlarla beraber misin’ diye bilgi veriyor ve Celal Bayar’a takılıyormuş”. Rasih Nuri İleri, **Kırklı Yıllar-5**, İstanbul Tüstav Yay., 2006. Demokrat Parti’yi solla işbirliği yapmakla suçlayanların başında İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer vardı. **TBMM ZC**, 29 Ocak 1947, s. 71.

⁶⁶ Sabiha Sertel anılarında bu konuda şunları belirtir: “**La Turquie** ve **Tan** matbaalarının yıkılması, **La Turquie** ve **Yeni Dünya** gazetelerini çıkarana yazılarına komünizm damgası vurulması, rastgele bir olay değildi. Saraçoğlu Hükümeti bir taşla iki kuş vurmak istiyordu: Birincisi Halk Partisi’ne karşı muhalefete geçen Celal Bayar grubunun ilerici kuvvetlerle işbirliği yapmasını önlemek, ikincisi de Amerika’ya karşı memlekette komünistlerle mücadeleye geçildiğini göstermek suretiyle Amerika’dan yardım sağlamaktı”. Sabiha Sertel, **Roman Gibi**, İstanbul, Belge Yay., 1987., s. 314.

⁶⁷ Biri Esat Adil Müstecaplığolu başkanlığındaki Türkiye Sosyalist Partisi, diğeri Dr. Şefik Hüsnü Değmer başkanlığındaki Türkiye Sosyalist İşçi ve Köylü Partisi olmak üzere, daha sonra kurulacak iki sosyalist partinin ikisi de sahneden kısa sürede çekilmek zorunda

Türkiye’de çok partili rejime geçişin getirisi batı tipi liberal demokrasi yerine, genel olarak milliyetçi, anti-komünist, anti-sosyalist - ve bu arada elbette laik - oluşumlar dışındaki siyasi yapılanmalara hayat hakkı vermeyen, askeri vesayetin güven-cesi altında, “halkın figüranlıktan pek ileri gidemeyeceği biçimsel demokrasi” oldu.⁶⁸

kalacaktır. Bu konuda özellikle bkz. Özgür Gökmen, “Çok Partili Rejime Geçerken Sol: Türkiye Sosyalizminin Unutulmuş Partisi”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 78, Güz, 1998, s. 161-185. Rasih Nuri İleri, **Kırkl Yıllar – 4**, İstanbul, Tüstav Yay, 2003.

⁶⁸ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, s. 4.

Kaynakça

Gazete ve dergiler: Akşam, Cumhuriyet, Görüşler, La Turquie, Tan, Tasvir, Ulus, Vakit, Vatan, Yeni Dünya.

— **İnönü'nün, Söylev ve Demeçleri**, İstanbul, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay., 1946.

— **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, İstanbul, İletişim Yay., 1988.

ACAR, Ayla, "Basında Tan Olayı", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 2011/ II, 43, 1-22.

AKBULUT, Erden – Tunçay, Mete, **Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası**, İstanbul, Sosyal Tarih Yay.,2007

AYDIN, Mustafa, Baskın Oran, **Türk Dış Politikası** içinde, C. I, İletişim Yay., 2001 İstanbul

BERKES, Niyazi, **Unutulan Yıllar**, (Haz. Ruşen Sezer), İstanbul, İletişim Yay., 1997.

ÇAVDAR, Tevfik, **İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler**, Ankara, İmge Kitabevi, 2007.

DARENDELİOĞLU, İlhan, **Türkiye'de Komünist Hareketleri**, İstanbul, Toker Yay., 1976

DARENDELİOĞLU, İlhan, **Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri**, Toker Yay., İstanbul, 1977.

DEMİREL, Ahmet, **Birinci Mecliste Muhalefet: İkinci Grup**, İstanbul, İletişim Yay., 1994.

DEMİREL, Ahmet, **Tek Partinin İktidarı**, İstanbul, İletişim Yay., 2013.

DEMİREL, Merâl, Cami Baykurt, . **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, C. 8 "Sol"**, Editörler: T. Bora, M. Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 184-193.

ERER, Tekin, **Basında Kavgalar**, İstanbul, Rek-Tur Kitap Servisi, 1965.

ERER, Tekin, **Yasakçılar**, İstanbul, Toker Matbaası, 1965.

ERİM, Nihat, **Günlükler, 1925-1979**, (Haz. Ahmet Demirel), Cilt 1, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2005.

EROĞUL, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara, İmge Kitabevi, 1990.

ESEN, Nüket, SEYHAN, Nezihe (Haz.), **Sabahattin Ali, Mahkemelerde, Belgeler**, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2004.

GÖKMEN, Özgür, Çok Partili Rejime Geçerken Sol: Türkiye Sosyalizminin Unutulmuş Partisi, **Toplum ve Bilim**, Sayı 78, Güz, 1998, s. 161-185

GÜVENİR, O. Murat, **2. Dünya Savaşında Türk Basını**, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yay., 1991.

-
- İLERİ, Rasih Nuri, **Türkiye Komünist Partisi Gerçeği ve Bilimsellik**, İstanbul, İshak Basımevi, 1976.
- İLERİ, Rasih Nuri, **Kırklı Yıllar – 4**, İstanbul, Tüstav Yay., 2003.
- İLERİ, Rasih Nuri, **Kırklı Yıllar – 5**, İstanbul, Tüstav Yay., 2006.
- KARA, Nihal, “Türkiye’de çok Partili Sisteme Geçiş Kararının Nedenleri”, **Yapıt - Toplumsal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 8, Aralık-Ocak 184/85; s. 64-75.
- KARACA, Emin, **Unutulmuş Sosyalist: Esat Adil**, İstanbul, Belge Yay., 2008.
- KOÇAK, Cemil, **İkinci Parti**, C. 1, İstanbul, İletişim Yay., 2001.
- KOÇAK, Cemil, **Türkiye’de Milli Şef Dönemi**, Cilt 2, İstanbul, İletişim Yay., 1996.
- KOP, Kadri Kemal (der), **Milli Şef’in Söylev, Demeç ve Mesajları**, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1945.
- NESİMİ, Abidin, **Yılların İçinden**, İstanbul, Gözlem Yay., 1977.
- NESİMİ, Abidin, **Türkiye Komünist Partisi’nde Anılar ve Değerlendirmeler**, İstanbul, Promete Yay., 1979.
- SERTEL, Sabiha, **Roman Gibi**, İstanbul, Belge Yay, 1987.
- SERTEL, Sabiha, Sertel, Zekeriya, **Davamız ve Müdafaamız**, İstanbul, F-K Basımevi, 1946.
- SERTEL, Yıldız, **Annem Sabiha Sertel Kimdi, Neler Yazdı?**, İstanbul, Belge Yay., 2001.
- SERTEL, Yıldız, **Susmayan Adam**, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2002.
- SERTEL, Zekeriya, **Hatırladıklarım**, İstanbul, Gözlem Yay., 1977.
- SÖNMEZ, Sevgül, **A’dan Z’ye Sabahattin Ali**, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2009.
- SÖNMEZ, Sevgül (Haz), **Sabahattin Ali, Hep Genç Kalacağım**, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2008.
- SSCB Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye’deki Alman Politikası: 1941–1943**, İstanbul, Havass Yay., 1977.
- TİMUR, Taner, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, İstanbul, İletişim Yay., 1991.
- TOKER, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, Tek Partiden Çok Partiye 1944–1950**, Ankara, Bilgi Yay., 1990.
- TOKER, Metin, **Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu**, Ankara, Akis Yay., 1971.
- TOPÇUOĞLU, İbrahim, **Neden 2 Sosyalist Partisi 1946: T. K. P. Kuruluşu ve Mücadelesin Tarihi: 1914-1960**, İstanbul, Eser Matbaası, 1976.
- TOPUZ, Hıfzı, **Türk Basın Tarihi**, İstanbul, Gerçek Yay., 1973.
- TUNÇAY, Mete, **Mustafa Suphi’nin Yeni Dünya’sı**, İstanbul, BDS Yay., İstanbul, 1995.

VANU, Müzehher, **Bir Dönemin Tanıklığı**, İstanbul Sosyal Yay., 1997.

VURAL, Mithat Kadri, “II. Dünya Savaşı Türkiye’inde Bir Muhalefet Örneği Olarak ‘Tan’ Gazetesi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: VII, Sayı: 16-17, Yıl: 2008 / Bahar-Güz.